

Leszek JERZAK, Andrzej WĄSICKI, Wojciech JANKOWSKI

**WSTĘPNA OCENA WYBRANYCH GATUNKÓW AWIFAUNY
W MIĘDZYWALU I TERENACH PRZYLEGŁYCH ODRY
NA ODCINKU OD CZERNEJ DO KRZESINA (km 408-543)**

**PRELIMINARY ESTIMATION OF CHOSEN AVIFAUNA IN
SPACE BETWEEN FLOOD BANKS AND AREAS ADJACENT
TO ODRA RIVER
ON THE CZERNA-KRZESIN SECTOR (408TH-543RD KM).**

1. WSTĘP

Wraz ze zmianami gospodarczymi, które nastąpiły w Polsce po 1990 roku, wzrosło zainteresowanie wykorzystaniem ekonomicznym Odry (Bartosiewicz 1995). Tymczasem wieloletni zastój w inwestowaniu w dolinie Odry (szczególnie w strefie nadgranicznej) doprowadził do zachowania wielu cennych biotopów oraz rzadkich gatunków roślin i zwierząt (Tomiałojć 1993, Jankowski, Świerkosz 1995). Odra jest jedną z niewielu wielkich rzek europejskich, która nie została zamieniona w kanał z myślą o transporcie. Innym problemem jest ochrona przeciwpowodziowa doliny Odry. Obecnie rozważane są możliwości tzw. ekologicznej ochrony przeciwpowodziowej opartej na polderach. Aby dyskusja między hydrotechnikami i przyrodnikami była rzeczowa, konieczne jest m. in. rozpoznanie przyrodnicze doliny rzeki i dokonanie waloryzacji przyrodniczej. Niestety brak jest systematycznych badań faunistycznych na Odrze. Dostępne dane dotyczące środkowej Odry opierają się na obserwacjach dostarczanych do central ornitologicznych. Materiały te są opublikowane w monografiach awifauny Śląska (Dyrz et al. 1991) i Ziemi Lubuskiej (Jermaczek et al. 1995). Ukazało się kilka prac poświęconych remizowi (Jerzak 1994) i bocianowi białemu (Radkiewicz 1989). Natomiast dane zebrane przez badaczy niemieckich są już w większości nieaktualne (np. Gruhl 1929).

Dlatego w ramach pracy Zielonogórskiego Towarzystwa Ornitologicznego powstał zespół, który postawił sobie za cel dokonania wstępnego rozpoznania awifauny koryta Odry i dokonania wstępnej waloryzacji. Dane te są jedynie „sygnałem” o obecnym stanie i autorzy doskonale zdają sobie sprawę z konieczności bardziej szczegółowych badań. Ze względu na brak opublikowanych danych o ornitofaunie tego odcinka Odry oraz znaczne zapotrzebowanie na choćby wstępne rozpoznanie, podjęto decyzję o przedstawieniu wstępnie zebranych danych w celu wskazania najcenniejszych fragmentów doliny Odry, tak aby mogły być wykorzystane do wstępnych rozważań dotyczących tworzenia obszarów chronionych i inwestycji w dolinie rzeki. Po tym

wstępnym rozpoznaniu udało się stworzyć większy zespół w ramach Zielonogórskiego Towarzystwa Ornitologicznego działającego przy Lidze Ochrony Przyrody w Zielonej Górze, który prowadzi obecnie szczegółowe badania nad rozmieszczeniem ptaków lęgowych w całej pradolinie doliny Odry na odcinku Bytom Odrzański – Cigacice. Planowane jest systematyczne rozpoznawanie po kolei następnych odcinków pradoliny. Zebrane szczegółowe materiały będą udostępnione w terminie późniejszym. Ze względu na ograniczenia w liczbie stron publikacji zrezygnowano z nazw łacińskich omawianych gatunków ptaków.

2. METODA

Ze względu na niewielką grupę osób biorących udział w pracach terenowych oraz bardzo długi badany odcinek doliny Odry od Czernej do Krzesina, przyjęto uproszczoną metodę. Badania prowadzono w okresie od połowy kwietnia do 23 lipca 1996 r. Tereny penetrowano pieszo, prowadząc obserwacje przy pomocy lornetki i rozpoznawania głosów ptaków. Każdy obszar był kontrolowany trzykrotnie, głównie w kwietniu, maju i czerwcu. Z powodu braku danych i bardzo długiego badanego odcinka doliny Odry, prowadzono rozpoznanie głównie pod kątem jakościowym. Badania ilościowe trwają obecnie i będą opublikowane po zakończeniu drugiego etapu projektu. Dla ułatwienia omówienia tej części doliny Odry podzielono ją na 14 w miarę jednorodnych odcinków, które po kolei będą omawiane. Występujące tu lęgowe gatunki ptaków podzielono na trzy grupy ze względu na stan ich zagrożenia, przyjmując podział za Dyrzem i wsp. (1991): I) gatunki zagrożone, które objęte zostały „Polską czerwoną księgą zwierząt” (za Głowacińskim et al. 1992), II) gatunki zagrożone na Śląsku (wykazujące silny spadek liczebności przy specyficznych wymaganiach siedliskowych, a także te, które od dawna są nieliczne), III) gatunki potencjalnie zagrożone (o ograniczonym występowaniu lub silnym spadku liczebności). Z grupy zagrożenia „III” wyłączono i nie omawiano tutaj gąsiorka, gdyż jest on tu bardzo pospolitym gatunkiem i występuje na całym odcinku w każdej nadającej się do lęgów kępie krzewów. Przyjęto także uproszczoną skalę waloryzacji badanych odcinków: +++ - środowisko unikalne, bardzo cenne; ++ - środowisko cenne; + - środowisko przeciętne; 0 - środowisko o niskiej wartości przyrodniczej.

3. OPIS TERENU BADAŃ

Opracowywany odcinek Odry znajduje się między miejscowościami Czerna i Krzesin (km 408-543). Łącznie badany odcinek wynosi 135 km. Opierając się na podziale fizjograficznym Polski dokonany przez Kondrackiego i Migonia (1995) wyróżnia w granicach województwa zielonogórskiego następujące mezoregiony, przez które przepływa Odra: I. Pradolina Głogowska, II. Kotlina Kargowska, III. Dolina Środkowej Odry.

Pradolina Głogowska (częściowo) - od granicy województwa lubuskiego do miejscowości Stany poniżej Nowej Soli. Średni spadek tego odcinka wynosi 0,32‰. Częste są fragmenty kręte, np. w rejonie Bytomia Odrzańskiego. Wskaźnik krętości

wynosi 1,53 (wskaźnik krętości wyraża się stosunkiem rzeczywistej długości koryta na danym odcinku do długości tego odcinka w linii prostej, pod warunkiem, że nie wychodzi ona poza zbocza doliny). Aktualnemu korytu rzeczemu towarzyszą liczne koryta martwe, zarastające bądź wypełnione wodą. W okolicy Nowej Soli (Przyborów - Siedlisko) paleokoryto znane jako "Stara Odra" (lub "Odrzyska") ma długość prawie 8 km. Powyżej Nowej Soli szerokość dna doliny dochodzi do 7 km i zajęta jest przez Odrę oraz równoległy do niej Krzycki Rów. Poniżej Bytomia Odrzańskiego Pradolina Głogowska otwiera się ku zachodowi i przechodzi w Obniżenie Nowosolskie. Naturalne zbocza doliny praktycznie tu nie występują.

Kotlina Kargowska - 5 km poniżej Nowej Soli, Odra opuszcza makroregion Obniżenia Milicko-Głogowskiego i wpływa w obręb Kotliny Kargowskiej, należącej do makroregionu Pradoliny Warciańsko-Odrzańskiej. Umownie dolną granicę tego 35 km odcinka wyznacza ujście kanału Obry w Cigacicach. Jego średni spadek wynosi 0,29‰. Rzeka ma tutaj układ jednokorytowy, choć dolina składa się z dwóch różnych odcinków, odznaczających się odmienną rzeźbą obramowania. Południowy odcinek (Stany-Przewóz) leży w wyraźnym zwężeniu Kotliny Kargowskiej (między Wąłem Zielonogórskim a Pojezierzem Sławskim). Szerokość dna doliny dochodzi tu do 4 km. Natomiast jej lewe (zachodnie) zbocze stanowi wyraźną skarpe o wysokości 30-40 m. Wskaźnik krętości jest tu niższy niż dla poprzedniego odcinka i wynosi 1,26. Mniej jest także odciętych starorzeczy. Odcinek północny (Przewóz-Cigacice) cechuje większa krętość koryta (wskaźnik kr. 1,41). Jest tu także znaczna liczba odciętych zakoli. Wyraźnie zaznaczone jest tylko lewe zbocze dna doliny. Natomiast zbocze prawe (północne) nie jest wyraźne, ponieważ rzeka płynie tu w poziomie dna Kotliny Kargowskiej, szeroko otwartej w stronę Doliny Środkowej Obry (ku wschodowi) i w stronę Bruzdy Zbąszyńskiej (ku północy). W pobliżu Cigacic rzeka zbliża się niemal 50 m do północnej skarpy, którą do doliny Odry opada Pojezierze Łagowskie. Na terenie Kotliny Kargowskiej koryto Odry jest niemal na całym odcinku obwałowane.

Dolina Środkowej Odry - na tym, najdłuższym w granicach województwa odcinku, którego średni spadek wynosi 0,28‰, Odra ma charakter rzeki jednokorytovej. W przeważającej części (od Cigacic do ujścia Nysy Łużyckiej) utrzymuje kierunek równoleżnikowy. W rejonie Krosna Odrzańskiego znajduje się ujście Bobru - jednego z największych lewobrzeżnych dopływów Odry. Od Cigacic do ujścia Bobru wskaźnik krętości wynosi przeciętnie 1,18, a tylko lokalnie osiąga wartość 1,46. Występuje tu duże nagromadzenie odciętych zakoli i - częściowo jeszcze aktywnych - koryt równoległych, z których najdłuższym jest "Zimna Woda" (ok. 25 km). Poniżej Krosna Odrzańskiego, do ujścia Nysy Łużyckiej, wskaźnik krętości wynosi 1,23. W porównaniu z odcinkiem poprzednim, brak tu starorzeczy. Zaś dno doliny pokrywa gęsta sieć kanałów melioracyjnych. Cechą wyróżniającą Dolinę Środkowej Odry jest stosunkowo słaba lesistość dna doliny. Jedyne większe zalesione fragmenty występują na północ od Krępy, w rejonie skupienia odciętych zakoli rzecznych.

4. WYNIKI

I. Czerna - Bytom Odrzański (++)

408 – 417 km

Na prawym brzegu najcenniejsze dla ptaków są: fragment lasu łęgowego na odcinku 411 – 413 km, oraz duża grupa starych dębów blisko koryta Odry na odcinku 410 – 411 km. Natomiast brzeg lewy jest znacznie mniej cenny dla ptaków. Ważnym dla nich środowiskiem są dwa małe fragmenty leśne na kilometrach 407,3 - 407,5 km, oraz 409,5 – 410 km. Większość terenów nadrzecznych to pola uprawne o minimalnej wartości dla ptaków. Spośród ptaków łęgowych i prawdopodobnie łęgowych, z poszczególnych grup zagrożenia, stwierdzono następujące gatunki: (I) - kania rdzawa, (III) - bekas kszyk, żuraw, turkawka, dzięcioł średni, świergotek łąkowy, świerszczak.

II. Bytom Odrzański - Siedlisko (Kiełcz) (+++)

417 – 424 km

Bardzo cenny dla ptaków odcinek doliny Odry. Na prawym brzegu występują tutaj bogate, w gatunki drzew i podszytu, lasy liściaste. Natomiast mniejsze fragmenty lasów iglastych, o dominacji lasów z dojrzałym drzewostanach, są miejscem występowania wielu cennych gatunków ptaków. Także fragmenty podmokłych łąk i starorzecza zapewniają doskonałe warunki dla rozrodu i żerowania wielu gatunkom ptaków. Na brzegu lewym najcenniejsze dla ptaków siedliska występują przy samej rzece. Dominują tu stare dęby, liczne starorzecza, dużą część stanowią pola orne. Stwierdzono następujące gatunki: (I) - kania rdzawa, kania czarna, nurogęs, (II) - turkawka, zimorodek, dzięcioł średni, żuraw, kszyk, świergotek łąkowy, świerszczak.

Z innych rzadkich gatunków stwierdzono tu występowanie błotniaka stawowego, jastrzębia, krętogłowa, dzięcioła zielonosiwego, dzięcioła zielonego, dzięcioła czarnego, dzięciołka, brzęczki, strumieniówki, trzciniaka i czyża. Szczególną uwagę zwrócono na obszar łuku rzeki naprzeciwko Siedliska (projektowane wykonanie kanału). Na terenie projektowanego kanału stwierdzono występowanie, z gatunków zagrożonych, jedynie strumieniówki i brzęczki.

II. Siedlisko (Kiełcz) - Nowa Sól (+++)

424 – 429 km

Na prawym brzegu szczególnie cenne jest długie i rozgałęzione starorzecze Odry (Odrzysko). Jego brzegi porośnięte są prawie całkowicie lasami, w których występują ciekawe gatunki ptaków leśnych. Stwierdzono tu występowanie: (I) - kania rdzawa; (II) - kania czarna, srokosz, dudek; (III) - cyranka, nurogęs, żuraw, kszyk, turkawka, dzięcioł średni, świergotek łąkowy, świerszczak.

Z innych rzadkich gatunków ptaków stwierdzono tu występowanie czapli siwej (kolonia lęgowa), łabędzia niemego, błotniaka stawowego, krętogłowa, dzięcioła zielonosiwego, zielonego, czarnego, dzięciołka, siniaka, świerszczaka, strumieniówki i trzciniaka. Na terenie projektowanego odsuwania wałów najcenniejsze dla ptaków jest istniejące tam starorzecze i rosnące wzdłuż niego stare drzewa liściaste. Pozostały obszar ma niższe wartości przyrodnicze

III. Nowa Sól (od mostu drogowego na Odrze) - wieś Stany (+++)

429 – 436 km

Na prawym brzegu tego odcinka, szczególnie cenne dla ptaków jest Odrzysko i lasy je otaczające. Przy ujściowym odcinku kanału Kopalnica znajdują się podmokłe łąki ważne dla ptaków wodnych i błotnych. Lewobrzeżna część jest mniej wartościowa dla ptaków, nie stwierdzono tu gatunków zagrożonych. Są to niewielkie fragmenty lasów wśród pól uprawnych i łąk. Stwierdzono tu: (I) - kania rdzawa; (III) - cyraneczka, cyranka, trzmielojad, żuraw, kszyc, turkawka, dzięcioł średni, świergotek łąkowy.

Z innych rzadkich gatunków ptaków stwierdzono tu występowanie łabędzia niemego, błotniaka stawowego, jastrzębia, krętogłowa, dzięcioła czarnego, dzięciołka i trzciniaka.

IV. Wieś Stany – Przewóz (++)

436 – 450 km

Z prawej strony wąskie pasmo starych lasów stanowi ważne środowisko dla ptaków, szczególnie dla dzięciołów. Lewy brzeg, to odcinek równie cenny dla ptaków, zwłaszcza na terenie pobliskiego rezerwatu leśnego „Bukowa Góra”. Stwierdzono tu: przepiórka; (III) - cyraneczka, żuraw, kszyc, dzięcioł średni, turkawka.

Z innych rzadkich gatunków ptaków stwierdzono tu występowanie łabędzia niemego, błotniaka stawowego, krętogłowa, dzięcioła czarnego, dzięciołka, strumieniówki i trzciniaka. Na terenie planowanego odsuwania wałów (na zawalu) dominują pola uprawne, które mają małe znaczenie dla ptaków.

V. Przewóz – Klenica (+)

450 km - 454 km

Stwierdzono tu: (I) - kania rdzawa; (II) - kania czarna; (III) - zimorodek, pójdzka. Z innych rzadkich ptaków stwierdzono tu łabędzia niemego i pustułę.

VI. Klenica-Wielebłoto (++)

454 km - 460 km

Bardzo ciekawy fragment doliny Odry ze starorzeczami wśród lasów. Stwierdzono tu: (I) - kania rdzawa; (II) - kania czarna; (III) - dziwonia, płaskonos, cyranka, krakwa.

Z innych rzadkich gatunków stwierdzono następujące gatunki: perkozek, wodnik, strumieniówka, remiz, jastrząb, kokoszka wodna, łabędź niemy, błotniak stawowy, brzegówka - kolonia na 457 km (podmyty bunkier).

VII. Wielebłoto – Cigacice (most) (++)

460 km - 470 km

Ciekawy fragment z licznymi starorzeczami, oczkami wodnymi, lasami liściastymi. Poza tym pola uprawne i łąki. W ujściu Obrzycy okresowo zalewane rozlewisko. Stwierdzono tu: (I) - kania rdzawa; (II) - derkacz, srokosz, kania czarna, dudek; (III) - świerszczak, kszyc, żuraw.

Z innych rzadkich gatunków stwierdzono na tym odcinku następujące: błotniak stawowy, sieweczka rzeczna, remiz, krogulec, pustułka, dzięcioł zielony, dzięciołek, strumieniówka, brzęczka, jastrząb, brzegówka.

VIII. Cigacice (stary most) – Pomorsko (+++)

470 km - 480 km

Bardzo ciekawy pod względem ornitologicznym odcinek Odry. Na lewym brzegu znajduje się kompleks leśny z kilkoma starorzeczami. Natomiast prawy brzeg to otwarty teren poprzetykany remizami i laskami, zalewany okresowo z bagienkami i strumykami. Stwarza to doskonałe warunki do bytowania wielu gatunków ptaków. Stwierdzono tu: (I) - kureczka nakrapiana, bocian czarny; (II) - kuliczek piskliwy, srokosz, nurogęś, dudek, kania czarna; (III) - cyranka, żuraw, kszyc, dzięcioł średni, trzmielojad, świergotek łąkowy, dziwonia, siniak.

Stwierdzono występowanie także innych gatunków: perkoz dwuczuby, łabędź niemy, błotniak stawowy, pustułka, sieweczka rzeczna, remiz, bręczka, dzięcioł czarny i zielony, perkozek, krętogłów.

IX. Pomorsko (prom) - Nietkowice (most kolejowy) (++)

481-491 km

Odcinek w całości obwałowany z obu stron. W międzywalu niewielkie łągi wiązowo-topolowe, na lewym brzegu między Pomorskiem i Brodami oraz między Brodami i Nietkowem, a poza tym łąki ze starorzeczami i niewielkimi oczkami wodnymi. Na zawału z lewej strony rozległe łąki i niewiele pól uprawnych, z prawej - łąki, pola i lasy. Na 488 km (wysokość wsi Bródki), na lewym brzegu piaszczysta łąka długości ok. 300 m (jest to jedyny tego typu brzeg na całym omawianym odcinku). Stwierdzono tu: (I) - kania rdzawa, gągoł; (II) - nurogęś, kania czarna, derkacz; brodziec samotny; kuliczek piskliwy; dudek, srokosz; (III) - płaskonos, cyranka, bekas kszyc, świerszczak; dziwonia.

Najciekawszym miejscem w tej części doliny Odry jest odcinek między Brodami a ujściem Ołoboku ze starorzeczami, oczkami wodnymi, podmokłymi łąkami, piaszczystą łąką, częściowo porośnięty łągiem wiązowo-topolowym. Występują na nim: derkacz, brodziec samotny, kuliczek piskliwy, sieweczka rzeczna, dziwonia, srokosz, strumieniówka, świerszczak, płaskonos, błotniak stawowy, pustułka, kania rdzawa.

Obok wału na lewym brzegu na 488 km jest gniazdo bociana białego na dębie, na którym co roku wyprowadza młode (w 1996 r. - 3 młode). Jest to jedno z niewielu gniazd bociana białego poza siedzibami ludzkimi.

X. Nietkowice (most kolejowy) - Radnica (początek „Czarnej Łachy”) (++)

491-502 km

Odra na tym odcinku obwałowana z lewej strony całkowicie, z prawej w większości. Z obu stron na międzywalu ciągną się zwarte lub przerywane zadrzewienia liściaste (grądy i łągi), liczne oczka wodne, starorzecze pozostałe po wyprostowaniu zakola rzeki, podmokłe łąki. Na zawału z lewej strony podmokłe łąki przechodzą w pola uprawne, natomiast z prawej strony - głównie lasy i podmokłe łąki. Stwierdzono tu: (I) - gągoł; (II) - nurogęś, kania czarna; (III) - cyranka, cyraneczka, dziwonia, słowik szary, dzięcioł średni, świerszczak.

Miejsca ciekawe to: oczka wodne i starorzecza po lewej stronie od 492 km do 494 km, na których występują: gągoł, kania czarna, cyranka, cyraneczka, trzciniak, dziwonia, nurogęś, świerszczak, błotniak stawowy.

Starorzecze po lewej stronie przed ujściem Gryżynki (Gryżyński Potok), występują tu: łabędź niemy, perkoz dwuczuby, trzciniak, dzięcioł czarny, dzięcioł zielony.

XI. Radnica - ujście Zimnej Wody („Czarna Łacha”) (+++)

502-508 km

Odra na tym odcinku jest nieobwałowana z obu stron. Po lewej stronie rozległe, podmokłe łąki (do 3 km szerokości) z dużą ilością oczek wodnych, starorzecze powstałe po „wyprostowaniu” zakola Odry. Po prawej stronie pola i łąki częściowo podmokłe sąsiadują z lasami sosnowymi i olsami. Wiosenne wylewy wód Odry stwarzają na łąkach wspaniałe warunki do lęgów ptakom wodnym i błotnym, a także doskonałe miejsce do zdobywania pokarmu dla ptaków drapieżnych. Stwierdzono tu: (I) - kania rdzawa 1-2 pary, kulik wielki 2 pary; (II) - nurogęś 1-2 pary, kania czarna 1 para, derkacz 5 par, krwawodziób 3-5 par, brodziec samotny 1 para, kuliczek piskliwy 1 para, rycyk 1-3 pary, dudek 1 para, srokosz (III) -cyranka do 10 par, płaskonos 5-6 par, żuraw 2-3 pary, bekas kszyk 5 par, zimorodek, dzięcioł średni, świergotek łąkowy, świerszczak, pokrzewka jarzębata, dziwonia.

Jest to najciekawsze miejsce pod względem ornitologicznym na całym odcinku. W sprzyjających warunkach, kiedy poziom Odry jest odpowiednio wysoki, wiosną przystępuje tu do lęgów wiele gatunków ptaków wodnych i błotnych, m.in.: cyranka, płaskonos, krzyżówka, łyska, kurka wodna, kulik wielki, rycyk, krwawodziób, kuliczek piskliwy, brodziec samotny, bekas kszyk, żuraw, łabędź niemy, czajka. Choć nie stwierdzono lęgów, ale w okresie lęgowym przebywają tu duże stada (do 300 os.) śmieszek, po kilka par rybitw rzecznych i rybitw czarnych, a także 1-2 pary gęgawy. Jest to dogodne miejsce żerowania dla ptaków drapieżnych: bielik, kania rdzawa i czarna, błotniak stawowy - gniazdują tu maksymalnie 3 pary, pustułka, trzmielojad, jastrząb). Na podmokłych łąkach żerują niełęgowe stada żurawii, bocianów białych, łabędzi niemych.

W okresie przelotów wiosennych i jesiennych można spotkać duże stada gęsi (zbożowa, białoczelna, gęgawa), łabędzi (niemy, krzykliwy), kaczek (krzyżówka, cyraneczka, cyranka, płaskonos, krakwa, rożeniec, świstun, czernica, głowienka, gągoł, nurogęś, bielaczek), mew (śmieszka, pospolita, srebrzysta) i rybitw (rzeczna, czarna, białoskrzydła).

Jesienią i zimą żeruje tu wiele ptaków drapieżnych, m. in. bielik, błotniak zbożowy, myszołów włochaty, pustułka, jastrząb, krogulec, myszołów zwyczajny.

Wszelkie ingerencje w naturalny stan tego terenu mogą spowodować zmiany, których teraz nie da się przewidzieć i określić. Teren ten raczej powinien zostać objęty jakąś formą ochrony, np. jako park krajobrazowy lub rezerwat.

XII. Ujście Zimnej Wody - ujście Bobru (++)

508-516 km

Odra na tym odcinku nieobwałowana z obu stron, lewa strona to rozległe łąki z niewielkim lasem sosnowym i starorzeczem, częściowo tylko zurbanizowana. Prawa strona w większości zurbanizowana (Krosno Odrz., Chyże, Gostchorze), a niewielka część skarpy porośnięta jest lasem liściastym. Stwierdzono tu: (I) - kania rdzawa, kulik wielki; (II) - nurogęś, kania czarna, derkacz, srokosz; (III) - cyranka, płaskonos,

dziwonia, świerszczak, bekas kszyk, trzmiełojad, świergotek łąkowy, pokrzewka jarzębata, zimorodek, dzięcioł średni.

Poza tymi gatunkami, lęgowe są również: pustułka, remiz, kurka wodna, bocian biały (gniazdo na wierzbie, poza terenem zamieszkałym, na łące koło stadionu w Krośnie Odrz.), dzięcioł zielony i czarny, trzciniak.

Ważnym dla ptaków miejscem jest starorzecze z lewej strony Odry przed Krosnem Odrz., gdzie lęgowe są: nurogęś, cyranka, kulik wielki, błotniak stawowy, kurka wodna, dziwonia, derkacz, strumieniówka, trzciniak, pustułka.

XIII. Ujście Bobru - Miłów(++)

516-534 km

Lewa strona Odry obwałowana, prawa nie. Prawa strona porośnięta w dużej części lasami sosnowymi i liściastymi, są także łąki i pola uprawne. Lewa strona, to przede wszystkim pola i łąki poprzecinane rowami odwadniającymi, a także niewielkie lasy sosnowe i liściaste (olsy i grądy). Stwierdzono tu: (I) – gągoł, kania rdzawa; (II) – nurogęś, kania czarna, kobuz, krwawodziób, brodziec samotny, rycyk, kuliczek piskliwy, srokosz; (III) – płaskonos, cyraneczka, cyranka, krakwa, dzięcioł średni, turkawka, świerszczak, świergotek łąkowy.

Miejsca ciekawe to: - ujście Bobru, gdzie stwierdzono w okresie lęgowym: pustułka (3 pary), nurogęś, gągoł, płaskonos, cyranka, cyraneczka, rycyk, kurka wodna, kania rdzawa i czarna; - starorzecze Odry koło Sarbii (519-521 km), gdzie występują: kania rdzawa M., pustułka, nurogęś, krakwa, sieweczka rzeczna, kuliczek piskliwy, srokosz, strumieniówka, błotniak stawowy, dzięcioł zielony i czarny; - łąka na międzywalu z oczkami wodnymi po lewej stronie Odry (524-526 km), obserwowano tu takie ptaki jak: rycyk, krwawodziób, brodziec samotny, kania rdzawa, kania czarna, kobuz, błotniak stawowy, gągoł, cyranka, trzciniak, świerszczak, w tym miejscu widziano także w okresie lęgowym pary rybitwy rzecznej, gęgawy, żurawia i ostrygojada; - łąki z oczkami wodnymi na prawym brzegu (od Połęcka do Miłowa, 531-534 km), występują tu: pustułka, nurogęś, kania czarna, kania rdzawa, kobuz, gągoł, perkozec.

XIV. Miłów - ujście Nysy Łużyckiej(+++)

534-542 km

Odra obwałowana na całym odcinku z obu stron. Na międzywalu: łąki, dużo oczek wodnych, niewielkie zadrzewienia. Zawale z lewej strony to przede wszystkim łąki i pola, a także niewielkie lasy liściaste. Z prawej strony zawale to Kanał Krzesiński i przylegające do niego łąki (głównie podmokłe). Cały ten obszar jest bardzo atrakcyjny dla ptaków i występują tu: (I) – gągoł, kania rdzawa, kulik wielki; (II) – nurogęś, kania czarna, derkacz, kuliczek piskliwy, rycyk, dudek, srokosz; (III) – płaskonos, żuraw, bekas kszyk, lelek, świergotek łąkowy, świerszczak, dziwonia.

Poza wymienionymi gatunkami lęgowe są także: łabędź niemy C. olor, puszczyk *Strix aluco*, głowienka, błotniak stawowy, remiz, perkozec, trzciniak. Można tu również spotkać żerujące na Odrze lub na łąkach: bielika, rybołowa, bociana czarnego, orlika krzykliwego, jastrzębia, trzmiełojada, kobuza, a także: żurawie, mewy śmieszki, rybitwy rzeczne. Teren ten ma duże znaczenie w okresie przelotów wiosennych i jesiennych, a także dla zimowania ptaków wodnych i drapieżnych.

Dolina Odry jest także ważnym miejscem zimowania wielu gatunków ptaków. Na całym badanym odcinku rzeki stwierdzono miejsca, gdzie ptaki chętnie przebywają w okresie zimy. Może to być powodowane: dostępnością pokarmu, bezpieczeństwem czy też mikroklimatem. W miejscach tych należy prowadzić bardzo ostrożnie wszelkie inwestycje mogące zmienić charakter rzeki. Miejsca skupiania się zimujących ptaków na całym opracowywanym odcinku Odry Czarna-Krzecin (na podstawie obserwacji wieloletnich): 402-404 km, 408-409 km, 414 km, 417-418 km, 419 km, 425-426 km, 429 km, 439-441 km, 446 km, 452 km, 457 km, 470 km, 476 km, 478 km, 483 km, 488 km, 514 km, 533-534 km, 536 km, 537-540 km.

5. PODSUMOWANIE

Wstępne rozpoznanie terenu pozwala na wskazanie odcinków rzeki cennych dla ornitofauny w skali lokalnej, krajowej a nawet europejskiej. Miejsca te powinny pozostać w stanie takim, w jakim są obecnie. Wykonywane prace hydrotechniczne spowodują zmiany w środowisku (szczególnie zmiany stosunków wodnych), które negatywnie wpłyną na obecny skład gatunkowy. Do najcenniejszych odcinków zaliczono: 1) odcinek między Przyborowem a Siedliskiem po prawej stronie i poniżej Przyborowa na wysokości Nowej Soli; 2) Dąbrowa; 3) odcinek na wysokości miejscowości Tarnawa i Ledno; 4) odcinek między Cigacicami a Pomorskiem; 5) okolice Brodów; 6) odcinek powyżej Krosna Odrzańskiego (Czarna Łacha); 7) rejon Kosarzyna i Krzesina.

Z punktu widzenia ochrony bioróżnorodności cenna jest cała dolina Odry. Poza wskazanymi najcenniejszymi odcinkami należy podkreślić, że na całej długości międzywała należy zachować roślinność drzewiastą, gdyż stanowi ona miejsce rozrodu i życia wielu gatunków ptaków (w tym ptaki drapieżne czy też zanikającego powoli dzięcioła średniego).

Podziękowania

Pragniemy podziękować Robertowi Rybarczykowi za pomoc w pracach terenowych.

6. LITERATURA

- [1] DYRCZ A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J.: *Ptaki Śląska – monografia faunistyczna*. Wrocław (1991).
- [2] GŁOWACIŃSKI Z. [ed.]: *Polska czerwona księga zwierząt*. PWRiL, Warszawa (1992).
- [3] GRUHL K.: *Tier- und pflanzenwelt dem Kreis Gruenberg i. nS.* Levisohn und sohn, Gruenberg (1929).
- [4] JANKOWSKI W., Świerkosz K.: *Korytarz ekologiczny doliny Odry*. IUCN, Warszawa (1995).
- [5] JERMACZEK A. Et al.: *Ptaki Ziemi Lubuskiej*. LKP, Świebodzin (1995).

- [6] JERZAK L.: *Występowanie remiza w międzywalu rzeki Odry między Głogowem a Kostrzynem*. W: Jezrak L., Jungius H. [red.] *Ochrona przyrody na Środkowym Nadodrzu*, WSP, Zielona Góra: 73-80 (1994).
- [7] RADKIEWICZ J.: *Bocian biały na środkowym Nadodrzu w latach 1973-1978*. WSP, Zielona Góra (1984).
- [8] TOMIAŁOJC L. [red.].: *Ochrona przyrody i środowiska w dolinach nizinnych rzek Polski*. IOP PAN, Kraków (1993).